

RAPPORT

Så har
Systembolaget följt
upp arbetet med
uppförandekoden
i Sydafrika

Augusti 2017

Så har Systembolaget följt upp arbetet med uppförandekoden i Sydafrika

Bristfälliga bostäder och felaktiga löneavdrag, men däremot ingen bekräftelse på att bekämpningsmedel har använts utan skyddsutrustning eller att arbetare har hindrats från att organisera sig fackligt. Det är en del av det som framkommer i den fördjupade granskning av leverantörskedjan i Sydafrika som Systembolaget har genomfört med hjälp av oberoende revisorer och egen personal.

Under 2016 uppmärksammades Systembolagets arbete med socialt ansvar i leverantörskedjan och med uppförandekoden, framför allt i Sydafrika. Det skedde bland annat i ett reportage som sändes i Uppdrag Granskning i Sveriges Television samt i artiklar som tog upp att delar av arbetskraften hos producenten Robertson Winery strejkade.

Systembolaget har sedan länge extra fokus på förhållandena i Sydafrika, som är ett av de länder som vi klassar som riskländer eftersom det kan förekomma problematiska förhållanden i leverantörskedjan. På grund av den ökade uppmärksamheten hösten 2016 samt incidentrapporter till Systembolaget, genomfördes ytterligare undersökningar och revisioner i Sydafrika. Systembolaget har också genomfört en noggrann översyn av allt hållbarhets- och ansvarsarbete, bland annat för att öka de legala möjligheterna att stänga av leverantörer där vi upptäcker allvarliga avvikelser från uppförandekoden.

Granskningen och uppföljningarna är ännu inte avslutade utan fortsätter under hela 2017. Sammanfattningsvis visar vår granskning att anklagelserna om att arbetare har förhindrats att organisera sig fackligt inte stämmer. Detsamma gäller att bekämpningsmedel skulle ha använts utan skyddskläder eller att arbetare har sagts upp eller vräkts utan anledning. Granskningen visade dock att det har förekommit brister i lönehantering och redovisning samt att boendestandarden i många fall är mycket dålig.

Systembolaget följer upp samtliga rapporterade avvikelser från uppförandekoden, som är det regelverk som styr vårt arbete inom hållbarhet och socialt ansvar i leverantörskedjan. Det är visserligen leverantörerna som har huvudansvaret för arbetet med socialt ansvar för produkterna som de säljer till Systembolaget, men Systembolaget är kravställare. Det innebär att vi självklart tänker leva upp till vårt mål, att de produkter som vi tillhandahåller är framtagna under socialt säkrade förhållanden.

Systembolaget har dragit slutsatsen att det långsiktiga arbetet med uppförandekoden fungerar, det vill säga att skapa förbättringar på farmer och hos producenter. Ändå visar den oberoende revisionen att ytterligare förbättringar behövs, exempelvis av inköpsavtal och arbetsprocesser generellt, inte bara vad gäller förhållandena i Sydafrika utan i flera av de länder där dryckesproduktion sker.

Systembolagets handel med riskländer

Livsmedels- och dryckesindustrin erbjuder i många länder en möjlighet för personer med låg utbildning att få arbete. Det finns över en halv miljon lantarbetare i Sydafrika och hälften av dem arbetar i vinindustrin. Sydafrika är ett populärt vinland, med världsledande producenter. Men landet är fortfarande fattigt och de sociala villkoren tuffa för en stor del av befolkningen. Det finns andra länder med liknande villkor, däribland Chile och Argentina, och på Systembolaget klassar vi dem som så kallade riskländer. I dessa länder vet vi att problemen kan vara betydande, men att vinproduktionen samtidigt är en viktig faktor för att utveckla välbstånd och schyssta arbetsvillkor.

För produkter som kommer från riskländer begär Systembolaget in bevis på giltiga hållbarhetscertifikat och kvalitetssystem. Här ombeds även producenten att signera Systembolagets uppförandekod. Det är också i så kallade riskländer som det största antalet revisioner och uppföljningar sker.

Exempel på åtgärder som nu införs är nulägesanalyser av leverantörernas hållbarhetsarbete under 2017, riskbedömning inför lanseringar av produkter år 2018 samt en obligatorisk e-utbildning för leverantörer. Systembolaget har också inlett ett arbete med att förbättra rapporteringen om eventuella avsteg från uppförandekoden genom ökad omvärldsbevakning, fler besök hos producenter samt ökad dialog med producentorganisationer, importörer och leverantörer.

En rapport med fokus på kritiken mot förhållandena i Sydafrika presenterades för Systembolagets styrelse i maj 2017, där bland annat följande framkom:

Producenten Leeuwenkuil har anklagats för att arbetare inte skulle få ansluta sig till fackföreningar eller att fackligt medlemskap skulle vara skäl för uppsägning.

Den oberoende revisionen visade att det inte finns någon grund för anklagelserna. Revisorn genomförde cirka 75 intervjuer med arbetare från olika farmer. På en majoritet av farmerna fanns inga fackföreningar och detta är ett val som arbetarna säger sig ha gjort själva.

Bilder i TV-programmet i Sveriges Television visade arbetare som föreföll spruta bekämpningsmedel utan skyddskläder. En oberoende revisor har på Systembolagets

Så här säkrar Systembolaget att uppförandekoden efterlevs

Systembolaget har ingen egen import utan köper drycker av svenska importföretag. Det är de över 800 importföretagen som har till uppgift att följa och granska efterlevnaden av våra regler, det vill säga uppförandekoden. Systembolaget genomför utbildningar och kommunicerar med samtliga dessa företag för att säkerställa att uppförandekoden följs. Vi genomför också egna besök, stickprovskontroller och revisioner med hjälp av professionella så kallade auditörer.

uppgift granskat farmer och intervjuat arbetare. Samtliga har nekat till uppgifterna om att bekämpningsmedel används utan skydd. I stället uppger de intervjuade att de har utbildats och informerats om vikten av skyddskläder.

I Uppdrag Granskning påstods att en tidigare arbetare på en farm som levererar till Robertson sagts upp, hade vräkts och nu bodde i en undermålig bostad.

Den oberoende revisionen granskade fallet, som är ett rättsligt ärende som har pågått i cirka fyra år. Granskningen visade att mannen sades upp 2012 efter ett flertal varningar. Det hus han nu bor i, utan vatten, el och toalett, tillhör inte farmägaren, utan ordnades till mannen som en del av en överenskommelse. Systembolaget inväntar det arbetsrättsliga avgörandet i Sydafrika.

Från arbetare på en av de farmer som levererar till vintillverkaren Robertson fick vi kännedom om att de har kameraövervakats för att motverka stölder.

Vid den oberoende granskningen fann man att uppgifterna om kameraövervakning stämde, men att farmen installerat dessa på grund av export till USA baserat på att amerikanska anti-terrorlagar kräver kameror.

På farmer som levererar till Robertson finns sex fall där arbetare hävdar att avsked och/eller vräkningar har skett utan saklig grund.

Den oberoende revisionen visar att det har gått lagligt till och att uppsägningarna har följt gällande sydafrikansk lagstiftning rörande varningar och dokumentation.

På ytterligare en farm som levererar till Robertson har arbetare rapporterat att de har behandlats nedlåtande av ledningen och att de inte vågar anmäla muntliga trakasserier.

Vid uppföljning våren 2017 sade arbetare att det hade blivit bättre, men att klagomål mot farmledningen fortfarande inte hanteras. Den svenska importören till Systembolaget diskuterar införandet av en telefonservice, där arbetare anonymt kan anmäla klagomål, med farmledningen. Farmägaren ska kunna åtgärda brister som anmäls, och importören kan följa upp.

Incidentrapporter samt extern kritik pekar på olika felaktigheter kring löneutbetalningar på ett antal farmer.

Den oberoende revisionen bekräftar brister hos Leeuwenkuil. Det förekom uppgifter om att det på ett fåtal farmer förekommit ersättning under lagstadgad minimilön. Detta har bekräftats, farmerna ska ha infört rätt lön och betalat ut mellanskillnaden retroaktivt. Systembolagets importör inväntar bevis på att det stämmer.

Den oberoende revisionen har också konstaterat felaktiga löneavdrag. Avdrag för bostad och mat får göras, enligt sydafrikansk lag, men inte överstiga 10 procent av lönen. På ett antal farmer förekom mycket stora avdrag. Arbetarna hade handlat för mer än vad de hade råd till. Det framkom heller inte på lönespecifikationerna vad avdragen avsåg. På ett par farmer visade den oberoende revisionen att löneavdragen var korrekta och på flera farmer uppgav intervjuade arbetare att avdragen stämde med gjorda inköp. Hanteringen är ändå felaktig, och måste åtgärdas. De farmer som berörs ska införa bättre administrativa rutiner för lönehantering och följa lagen om maximalt löneavdrag. En farm som lät arbetarna få leveranser direkt från butik och sedan drog av kostnaderna på lönen, har helt upphört med detta. I stället får arbetarna hela lönen och betalar sin mat kontant i butik. Farmen bistår med transport till butiken efter löneutbetalning.

Bristerna inom lönehantering kommer att följas upp genom fortsatt revision och granskning hösten 2017.

I TV-programmet Uppdrag Granskning visades ett flertal filmklipp där arbetare på farmer sågs bo i smutsiga områden och i trasiga hus eller skjul.

Systembolagets oberoende revisioner bekräftar att detta förekommer. Totalt inspekterades drygt 40 hus på sju farmer. Läckande tak, trasiga fönster, sprickor i väggar, inga toaletter i husen och ohygieniska förhållanden på allmänna toaletter var ofta förekommande.

Det råder bostadsbrist i Sydafrika och det finns en tradition att arbetarna bor på farmerna, på mark som ägs av farmen eller producenten. Hyra dras i vissa fall på lönen och sydafrikansk lag ställer minimikrav på bostaden. Dessa krav är dock mycket låga, inte minst med svenska ögon sett.

Vid revisionen och granskningen har framkommit att en del av det som visades i Uppdrag Granskning inte längre är aktuellt. En nedbrunnen huslänga som visades har rivits och på en annan farm har undermåliga byggnader rivits och fem nya hus byggts. Men samtidigt visar granskningen att ett antal arbetare med familjer fortfarande bor i små enrumshus avsedda för tillfälligt boende, så kallade wendy houses. Det är ytterst trångbott med bristfällig standard.

Det förekommer planering för förbättring. Producenten Leeuwenkuil har köpt mark där det ska byggas nya bostäder åt arbetstagare med familjer som arbetar på ett antal farmer. Dessa hus beräknas vara på plats senast år 2018. De brister som har konstaterats vid tidigare revisioner har åtgärdats genom att hus har rustats upp. Brandsäkerheten och toaletterna är åtgärdade på en majoritet av farmerna.

En av de granskade farmerna säljer inte längre druvor till producenten Leeuwenkuil. Därmed är den farmen inte aktuell för vare sig producentens eller Systembolagets arbete med åtgärder och förbättringar.

Nästa steg är att farmerna och bostadssituationen följs upp under hösten 2017.

Under den oberoende revisionen påträffades allvarliga anklagelser, som av Systembolaget klassas som fall av nolltolerans.

Vad krävs för att Systembolaget ska säga upp avtalet med en leverantör?

- Ett avtal kan hävas om en producent inte tillåter att Systembolaget genomför en revision. Grund för hävning är också fel av väsentlig karaktär som inte åtgärdas, till exempel barnarbete eller allvarlig fara för liv och hälsa.
- För fel som exempelvis handlar om felaktiga löner eller brister i sanitet måste producenten ges möjlighet att åtgärda felen inom rimlig tid.
- Tanken med den uppförandekod som vi har utvecklat i samarbete med många andra företag i den internationella livsmedels- och dryckesindustrin är att få till stånd förbättringar av de sociala villkoren hos producenterna. Så länge det sker, ser vi positivt på samarbetet. Om inga förbättringar sker över tid, eller om avsteg från uppförandekoden är allvarliga, har vi möjlighet att säga upp ett avtal. Men man ska komma ihåg att det är något som kan få svåra ekonomiska och sociala konsekvenser, och leda till att arbetare blir både arbetslösa och mister sin bostad. Därför måste den typen av åtgärder hanteras försiktigt.

Det gällde två fall av kränkande språkbruk, vilket inte bara är ett brott mot Systembolagets uppförandekod utan också kan bryta mot sydafrikansk lag. I det ena fallet agerade producenten snabbt, med samarbetsvilja och åtgärdsplan. I det andra fallet pågår dialog mellan Systembolaget, företagssamarbetet Business Social Compliance Initiative (BSCI), leverantör och producent och åtgärdsplan finns. Uppföljning sker löpande med avstämningar enligt de intervall som förespråkas av BSCI.

Detta sker framöver

- Under 2017 sker en nulägesanalys av våra leverantörers hållbarhetsarbete.
- Systembolaget utökar antalet revisioner hos producenter och farmer. Under 2017 görs cirka 200 revisioner och under 2018 planeras cirka 300 revisioner.
- Under 2018 genomförs obligatorisk e-utbildning för samtliga leverantörer, med fokus på uppförandekoden och miljömässigt ansvar.
- Systembolaget implementerar 2018 en riskbedömning med avseende på social hållbarhet hos producenter bakom de produkter som lanseras till vårt fasta sortiment från identifierade riskländer.
- Arbetet med incidentrapportering (avvikelser från uppförandekoden) byggs ut genom ökad omvärldsbevakning, fler resor och besök, dialog med producenter och organisationer och fackliga organisationer.

Sammanfattning

Systembolaget har arbetat med hållbarhetsfrågor i Sydafrika under många år och deltar aktivt i BSCI (Business for Social Compliance Initiative), ett nätverk av företag som har bestämt sig för att förbättra arbetsvillkoren i sina globala leverantörskedjor.

Under 2016 intensifierades arbetet i Sydafrika med anledning av att BSCI uppdaterade sin uppförandekod. Efter att kritik hade framförts i Uppdrag Granskning, Sveriges Television, anlätade Systembolaget som brukligt tredje-partsrevisorer för att följa upp de potentiella avvikelser mot uppförandekoden som pekades på i TV-programmet. Under arbetet fick Systembolaget vetskap om ytterligare incidenter på fler farmer och producenter, efter uppgifter från en sammanslutning om 8 fackföreningar inom Sydafrikas vinindustri.

Totalt undersöktes 143 potentiella avvikelser mot uppförandekoden hos 35 producenter eller farmer.

En stor del av incidenterna saknade grund eller har inte gått att finna bevis för. Den oberoende revisionen har avskrivit anklagelser om olagliga avsked, brister i föreningsfrihet, felaktiga vräkningar och kritik om att bekämpningsmedel använts utan skyddsutrustning.

Däremot fann revisorerna att det har förekommit otillåtna löneavdrag och löneutbetalningar under minimilön. I en del av dessa fall har felaktigheter rättats till och i övriga fall har åtgärdsplaner upprättats.

Den oberoende revisionen har också pekat på betydande brister i de bostäder som en del arbetare bor i på farmer och hos producenter. Standarden kan vara mycket låg, även om den inte är olaglig i Sydafrika. Det pågår förbättringar, och nybyggnation av bostäder, men utvecklingen är ojämn.

Under granskningen våren 2017 påträffades två fall av så kallad nolltolerans mot Systembolagets uppförandekod. Dessa handlade om kränkande språkbruk. I det ena fallet agerade producenten snabbt, med samarbetsvilja och åtgärdsplan. I det andra fallet pågår dialog mellan Systembolaget, BSCI, leverantör och producent och åtgärdsplan finns. Uppföljning är planerad till hösten 2017.